

Početak Prvog svjetskog rata iz perspektive zemalja članica Trojnog saveza

Antonac, Stefano

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:762788>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Stefano Antonac

Početak Prvog svjetskog rata iz perspektive zemalja članica Trojnog saveza

Završni rad

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

Stefano Antonac

Početak Prvog svjetskog rata iz perspektive zemalja članica Trojnog saveza

Završni rad

JMBAG: 0009087513

Studijski program i smjer: Sveučilišni prijediplomski studij Povijest (dvopredmetni) i
Sveučilišni prijediplomski studij Povijest umjetnosti (dvopredmetni)

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Rijeka, 2023.

Izjava o autorstvu

Ja, Stefano Antonac, pod punom odgovornošću, izjavljujem da je završni rad, naslovljen „*Početak Prvog svjetskog rata iz perspektive zemalja članica Trojnog saveza*“, moje autorsko djelo te da u navedenom radu nisu, bez pravilnog citiranja, korišteni dijelovi tuđih radova.

Rijeka, rujan 2023.

Potpis studenta: _____

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Trojni savez	2
1.1. Berlinski kongres i razlozi stvaranja Trojnog saveza	2
1.2. Nesuglasice među članicama Trojnog saveza	3
2. Stanje u Europi uoči Prvog svjetskog rata	4
2.1. Velike predratne krize	5
2.1.1. Aneksijska kriza.....	5
2.1.2. Prva i Druga marokanska kriza.....	6
2.1.3. Balkanski ratovi	7
2.2. Stanje u Austro-Ugarskoj uoči Prvog svjetskog rata.....	8
2.3. Stanje u Njemačkoj uoči Prvog svjetskog rata	9
2.4. Stanje u Italiji uoči Prvog svjetskog rata	10
3. Početak Prvog svjetskog rata.....	11
3.1. Srpanjska kriza	11
3.2. Austro-Ugarska i početak rata	12
3.3. Njemačka i početak rata	14
3.4. Italija i početak rata	15
3.5. Odgovornost za izbijanje rata	17
4. Zaključak	18
Sažetak	19
Literatura	20

Uvod

Prvi svjetski rat ili Veliki rat, kako ga se ranije nazivalo, je jedan od najvećih sukoba u ljudskoj povijesti. U „samo“ četiri godine ratovanja, bilo je više registriranih žrtava nego u bilo kojem ratnom sukobu u dotadašnjoj povijesti. U ratu su sudjelovale gotovo sve velike europske sile sa svojim kolonijama, tako da je od sukoba između Austro-Ugarske i Srbije vrlo brzo došlo do sveopćeg sukoba. Posebno je zanimljiv sam početak rata, kojeg ću ovim radom nastojati detaljnije prikazati. Naglasak će biti na početak rata iz perspektive Austro-Ugarske, Njemačke i Italije. Motivacija za pisanje ovog rada je veliki značaj koji Prvi svjetski rat ima za ljudsku povijest.

Prvi će dio ovog rada biti posvećen Trojnome savezu. U njemu ću nastojati objasniti što je Trojni savez, kada nastaje i koje su okolnosti njegovog nastanka. Također, navesti ću i koje su to zemlje članice Trojnog saveza, te zašto se svaka od njih odlučuje na takvu vrstu saveza.

Drugi će dio biti posvećen povijesnom kontekstu početka Prvog svjetskog rata, odnosno stanjem u Europi uoči samog rata. Najviše će riječi biti o stanju u zemljama članicama Trojnog saveza, odnosno Njemačkoj, Austro-Ugarskoj i Italiji. Ukratko će se objasniti politika tih zemalja prije početka rata.

Treći dio je posvećen samoj temi ovog rada. U njemu će se objasniti okolnosti u Europi, a posebno u zemljama članicama Trojnog saveza u vrijeme izbijanja rata. Objasniti će se perspektiva svake od navedenih država o izbijanju novog rata, za kojeg nisu ni slutili da će toliko trajati i da će za sobom ostaviti veliku političku, gospodarsku i demografsku katastrofu.

Kako bih sve navedeno objasnio, koristit ću se raznim knjigama koje detaljno to opisuju. Za prvi dio će se najviše koristiti knjige „*Povijest 15: Kolonijalna Carstva i imperijalizam (1871-1914)*“, „*Povijest 16: Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914.-1936)*“, te „*Ozrcaljena povijest: Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*“ Darka Dukovskog. Za pisanje drugog dijela i trećeg dijela, najviše će biti korištene knjige „*Europska kriza i Prvi svjetski rat*“ autora Pierra Renouvina i „*Suton stare Europe: Europska diplomacija i Prvi svjetski rat*“ autorice Livie Kardum.

1. Trojni savez

Trojni savez je savez Njemačke, Austro-Ugarske i Italije, koji je trajao od 1882. do 1915. godine. U njemu je bilo dosta različitih političkih pogleda, tako da je od samih početaka, sam savez bio kontradiktoran.¹ Kako bi se razumijela cijela situacija oko stvaranja Trojnog saveza, treba se nešto reći i o Berlinskom kongresu iz 1878. godine, koji je promijenio neke granice u Europi, ali i (što je najbitnije) međusobne političke odnose nekih država.

1.1. Berlinski kongres i razlozi stvaranja Trojnog saveza

Berlinski kongres (13.6. – 13.7.1878.) bio je odgovor na San Stefanski mirovni sporazum (3.3.1878.) i reakciju europskih zemalja nakon što su bili poznati sami uvjeti tog sporazuma. Njemački se kancelar Otto von Bismarck (1871. – 1890.), koji je uvjerio ostale državnike koji su prisustovali Berlinskom kongresu da nema nikakve direktne interese na Balkanu, našao u poziciji arbitra.² Bismarck se, Berlinskim kongresom, htio umiješati u rješavanje „istočnog pitanja“, a osim toga je želio i učvrstiti utjecaj na međunarodnu politiku.³ Također, postoji još razloga koji se navode u knjizi „*Povijest 16: Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914.-1936)*“ za koje se ističe da se ne trebaju isključiti, a to su: priprema za mogući strateško-ekonomski prodor na Istok (kasnije u 19. stoljeću prevladava njemačka politika širenja na istok ili „Drang nach Osten“) i podrška Austro-Ugarskoj i njenoj ekspanzionističkoj politici prema Istoku (vrlo brzo nakon Berlinskog kongresa, Austro-Ugarska i Njemačka postaju saveznice).⁴ Berlinskim kongresom, Bismarck se sve više približavao Austro-Ugarskoj, ali i Velikoj Britaniji, dok su s druge strane zahlađeni odnosi s Rusijom, Francuskom i Italijom.⁵ To će dovesti do Dvojnog saveza između Njemačke i Austro-Ugarske 1879. godine, ali i do sve većeg zbližavanja Francuske i Rusije. Dvojnim savezom Austro-Ugarska ne samo da je dobila moćnog saveznika, nego i njemačku potporu za širenjem utjecaja na Balkanu. Nakon Dvojnog saveza s Austro-Ugarskom, Bismarck je htio i savez s Italijom, koja je bila razočarana Berlinskim kongresom, ali i Francuskim zauzećem Tunisa koji je bio u talijanskoj interesnoj sferi.⁶ Razlog zašto je htio Italiju kao saveznicu je u tome što ju je, zbog cijele situacije oko Tunisa, vidio kao potencijalnog neprijatelja Francuske. Potičući sklapanje saveza između Austro-Ugarske i Italije, u svibnju 1882. godine nastaje Trojni savez između

¹ Dukovski, 2012., str. 174

² Grupa autora, *Povijest 16*, 2008., str. 26

³ Op. cit. str. 25

⁴ Op. cit.

⁵ Op. cit.

⁶ Dukovski, 2012., str. 174-175

Njemačke, Austro-Ugarske i Italije.⁷ Do 1913. godine, potpisano je nekoliko sporazuma među članicama: prvim sporazumom (1882.), članice su se obvezale na uzajamnu oružanu pomoć u slučaju napada Francuske ili neke druge sile; drugim sporazumom (1887.), Njemačka je podržala talijanske interese na Sredozemlju, te je Italiji osigurana naknada u slučaju promjene odnosa na Balkanu; trećim (1891.), kao i četvrtim (1896.) sporazumom su potvrđene prethodne odluke, a oni su, za razliku od prethodna dva, potpisani na 6 godina; peti je sporazum (1902.) ratificiran na 12 godina; a šestim je sporazumom (1913.) došlo do potpisivanja antifrancuske pomorske konvencije.⁸ Trojnom savezu su se bez određenih ugovora pridružile još i Grčka, Bugarska i Osmansko Carstvo.⁹

1.2. Nesuglasice među članicama Trojnog saveza

Bez obzira što su Njemačka, Austro-Ugarska i Italija imale slične interese za ulazak u Trojni savez, među njima je bilo i dosta nesuglasica, a nakon Bismarckove ostavke s mjesta njemačkog kancelara 1890. godine, one su sve više izlazile na vidjelo. Na primjeru Austro-Ugarske i Njemačke, J. M. Roberts navodi da stoljetno suparništvo njihovih vladajućih dinastija, Habsburga i Hohenzollerna, ponovno izlazi na vidjelo nakon Bismarckove ostavke, kada Berlin počinje nametati Beču loše savjete.¹⁰ Između Njemačke i Italije također postoje nesuglasice: početkom 20. stoljeća, odnosi Italije i Francuske se sve više poboljšavaju, a 1902. godine one sklapaju sporazum u kojem se Italija obvezuje da će, u slučaju rata između Njemačke i Francuske, proglasiti neutralnost.¹¹ Dukovski navodi da, nakon tog sporazuma, Njemačka više nije računala na Italiju.¹² Međutim, najveće nesuglasice u Trojnom savezu su između Italije i Austro-Ugarske. Austro-Ugarska kontrolira teritorij na koji Italija polaže pravo. U Italiji dolazi do političkog pokreta „Iredenta“, čiji su pripadnici smatrali da postoji još „talijanskih“ teritorija koji se moraju osloboditi i sjediniti s maticom zemljom. Među tim teritorijima su bili i dijelovi Austro-Ugarske, većinom istočna obala Jadrana: Južni Tirol, Gorica, Trst, Istra, Rijeka i Dalmacija. S druge strane, višestoljetno suparništvo Austro-Ugarske i Mletačke Republike, te razni sukobi s talijanskim državama kroz 19. stoljeće, u kojima je Austro-Ugarska (u tim sukobima još pod nazivom Habsburška Monarhija) izgubila

⁷ Kardum, 2009., str. 26

⁸ Grupa autora, Povijest 15, 2008., str. 320-321

⁹ Dukovski, 2012., str. 175

¹⁰ Roberts, 2002., str. 469

¹¹ Dukovski, 2012., str. 175

¹² Op. cit.

Lombardiju i Veneto, se također trebaju uzeti u obzir. Vrhunac neslaganja između Austro-Ugarske i Italije bio je za vrijeme aneksijske krize 1908. godine.¹³

2. Stanje u Europi uoči Prvog svjetskog rata

Početak dvadesetog stoljeća u Europi je, bez obzira što do Balkanskih ratova (1912. – 1913.) nema nikakvih ratnih sukoba na europskom tlu, vrlo turbulentno. Razlog tome su sve veće napetosti između europskih država koje se, zbog nekih sličnih interesa ili zbog straha, udružuju u vojnopolitičke saveze kao što su Trojni savez i Antanta. Za razliku od Trojnog saveza, koji je nastao 1882. godine, Antanta nastaje dvadesetak godina kasnije. Jačanje Njemačke i nezadovoljstvo Berlinskim kongresom, dovelo je do sve većeg približavanja Francuske i Rusije, koje su 1892. godine potpisale vojni sporazum.¹⁴ Jačanje Njemačke izazvalo je i strah od njemačkog imperijalizma u Velikoj Britaniji, koja je sve više razmatrala ideju o stvaranju vojnopolitičkog saveza s Francuskom.¹⁵ S vremenom, do toga je i došlo: Francuska i Velika Britanija su riješile teritorijalne sporove u kolonijama, te su 1904. godine sklopile „Entente cordiale“ (Srdačni sporazum).¹⁶ Godine 1907. je, iz istog razloga, Velika Britanija potpisala sporazum s Rusijom, koja je već bila u savezu s Francuskom, pa se sustav ovih sporazuma naziva Trojni sporazum (Triple entente ili Antanta).¹⁷ Osim vanjskopolitičkih težnji (koje su nerijetko i kontradiktorne) i straha od prevelikog jačanja Njemačkog Carstva, zemljama članicama Antante je zajednička nestabilna unutarnja politika. Francuska uživa u prilično uravnoteženom gospodarskom životu, te previše ne osjeća utjecaj vanjskih kriza zbog relativno velikog postotka poljoprivrednog stanovništva (oko 44%) i domaće proizvodnje.¹⁸ Međutim, što se političkog života tiče, postoje mnogi problemi. Dreyfusova afera (iz 1894. godine) je i dalje predmet sukoba političkih stranaka, a posljedica te afere je i prevlast radikala te odvajanje crkve od države.¹⁹ Sve veće međustranačke sukobe u Francuskoj je ublažila sve veća prijetnja eskalacije ratnog sukoba na međunarodnoj razini.²⁰ Velika Britanija, koja je na početku dvadesetog stoljeća najveća kolonijalna i među najvećim industrijskim silama na svijetu, također ima unutarnjih problema. Osim njemačke konkurencije po pitanju industrije, Velika Britanija se susreće i s irskim pitanjem, koje je

¹³ Grupa autora, Povijest 15, 2008., str. 321

¹⁴ Grupa autora, Povijest 16, 2008., str. 48

¹⁵ Op. cit.

¹⁶ Dukovski, 2012., str. 174

¹⁷ Op. cit.

¹⁸ Renouvin, 2008., str. 60

¹⁹ Op. cit. str. 60 - 62

²⁰ Op. cit. str. 64.

1914. godine bilo osnovno pitanje u zemlji i koje je slabilo međunarodni položaj Velike Britanije.²¹ U Ruskom Carstvu se, osim zbog apsolutističke vladavine i ekonomskih promjena, pobune javljaju i zbog nezadovoljstva porazom u ratu s Japanom.²² Kako se rat sve više približava, tako se sve više povećava svijest europskih i svjetskih političara da bi do njega moglo doći. Pošto je utrka u naoružanju već počela, trebalo je poduzeti slijedeći korak, a to je novačenje vojske i produženja služenja vojnog roka, što je u nekim zemljama dovelo do nezadovoljstva.

2.1. Velike predratne krize

Do Prvog svjetskog rata izbio je niz kriza koje su mogle eskalirati u veliki rat, poput Aneksijske krize, Druge marokanske krize, ranije spomenutih Balkanskih ratova, te Srpanjske krize. U svakoj su od navedenih kriza bile uključene članice Trojnoga saveza i Antane, bilo direktno, kao npr. u slučaju Aneksijske krize, ili indirektno, kao u slučaju Balkanskih ratova. U svakom slučaju, svakoj od tih kriza je zajedničko to što se njihovim rješenjem privremeno dogodila eskalacija ratnog sukoba, osim Srpanjske krize, nakon koje dolazi do velikog rata svjetskog razmjera.

2.1.1. Aneksijska kriza

Austro-Ugarska je Berlinskim kongresom dobila protektorat nad Bosnom i Hercegovinom, odnosno administrativnu upravu nad tim područjem. Tek trideset godina kasnije, 5.10.1908. godine, car Franjo Josip I. (1848. – 1916.) je potpisao dekret o aneksiji Bosne i Hercegovine.²³ Aneksija nije prošla glatko kao što se to očekivalo. Jedan od razloga zašto se Austro-Ugarska odlučila na aneksiju 1908. godine je izbijanje Mladoturske revolucije, čiji su članovi potlačenim narodima obećavali oporavak Osmanskog Carstva.²⁴ Nešto manje od mjesec dana prije potpisivanja dekreta o aneksiji, 16. rujna, novi ministar vanjskih poslova Austro-Ugarske, barun Alois Lex von Aehrenthal, sastao se s ruskim ministrom vanjskih poslova Aleksandrom Petrovičem Izvoljskim.²⁵ Pošto nema nikakvih pismenih dokaza, ne može se znati što je točno dogovoreno, ali zna se da Izvoljski nije imao ništa protiv aneksije, a Aehrenthal ništa protiv promjene režima prolaza kroz tjesance, odnosno protiv ruske plovidbe tjesancima.²⁶ Austro-Ugarska je aneksijom htjela ispuniti nekoliko ciljeva, među kojima su: iskoristiti slabost Osmanskog Carstva i omogućiti Bosni i Hercegovini brz razvitak; htjela se

²¹ Op. cit. str. 65 - 68

²² Op. cit. str. 79 - 81

²³ Kardum, 2009., str. 40

²⁴ Op. cit. str. 37

²⁵ Op. cit. str. 40

²⁶ Op. cit.

sporazumjeti s Rusijom i približiti je Trojnom savezu; htjela se pokazati kao svjetska velesila koja aktivno sudjeluje u europskoj politici; htjela je spriječiti velikosrpske ekspanzionističke planove; i htjela je na taj način stvoriti nadu za reorganizaciju cijele Dvojne Monarhije.²⁷ Nakon sastanka Izvoljskog i Aehrenthala, Izvoljski je savjetovao Srbiju, koja se nadala da bi Bosna i Hercegovina jednog dana mogle pripasti njima, da se pomiri s aneksijom.²⁸ Međutim, nakon njegovog sastanka s francuskim i britanskim ministrima vanjskih poslova, koji suprotno njegovom mišljenju nisu podržali promjenu režima plovidbe kroz tjesance Bospor i Dardaneli, promijenio je mišljenje i podržao srbijansku nezadovoljstvo austro-ugarskom aneksijom Bosne i Hercegovine.²⁹ Sve je to dovelo do velikih napetosti, pa čak i do mobilizacije austro-ugarske i ruske vojske, što je navelo Njemačku da pošalje ultimatum Ruskom Carstvu, nakon čega Rusija priznaje aneksiju, a odmah nakon nje i Srbija.³⁰ Na kraju ove krize, Austro-Ugarska nije uspjela ostvariti ni jedan od ranije spomenutih ciljeva.³¹

2.1.2. Prva i Druga marokanska kriza

Prva marokanska kriza desila se 1905. godine zbog francuskih zahtjeva u Maroku i pokušaja Njemačke da udalji Francusku od Maroka.³² Njemačka nije imala nikakve izravne interese u Maroku, međutim, kada su Italija i Velika Britanija priznale Francuskoj pravo na Maroko, Njemačka se morala umiješati i testirati britansko-francuske odnose.³³ Povod za Francusku intervenciju u Maroku su marokanski pljačkaši koji su pljačkali francusku koloniju Alžir.³⁴ Stanje u Maroku je riješeno kompromisom, a Konferencijom o Maroku 7. travnja 1906. godine, odlučeno je da Francuska dobiva mandat za organizaciju marokanske policije, sa Španjolskom kao partnerom, a njih će nadgledati glavni inspektor iz Švicarske sa sjedištem u Tangeru.³⁵ U Drugoj marokanskoj krizi ili Agadirskoj krizi, odnosi Francuske i Njemačke su bili još napetiji. Ona je nastala 1911. godine, kada je u ožujku došlo do pobune protiv novog sultana, što je navelo Francusku da pošalje jedan cijeli korpus radi zaštite Europljana u Fezu.³⁶ To je izazvalo reakciju njemačkog ministra vanjskih poslova, Alfreda von Kiderlen-Waechtera, koji je smatrao da je Francuska prekoračila ovlasti koje je dobila u Maroku.³⁷ On

²⁷ Op. cit. str. 38.

²⁸ Op. cit. str. 40

²⁹ Op. cit.

³⁰ Op. cit. str. 41

³¹ Op. cit. str. 38

³² Dukovski, 2012., str. 178

³³ Kardum, 2009., str. 28 - 29

³⁴ Op. cit. str. 31

³⁵ Dukovski, 2012., str. 178 - 179

³⁶ Kardum, 2009., str. 43

³⁷ Op. cit.

je uvjerio njemačkog cara Vilima (1888. – 1918.), koji je, baš kao i njemački kancelar, smatrao da je poželjno da se Francuska vojno iscrpi u Maroku, da traži teritorijalnu naknadu od Francuske pošto je prekoračila ovlasti.³⁸ Car je prihvatio Kiderlen-Waechterov prijedlog, te je poslao njemački ratni brod „Panther“ u Maroko, pod izlikom da se zaštite Nijemci u Maroku.³⁹ „Panther“ nije bio veliki brod, čak je bio i slabo naoružan i sporiji u odnosu na druge njemačke ratne brodove, što upućuje na to da, bez obzira što je Njemačka bila spremna na rat, nije očekivala da će do njega tada i doći.⁴⁰ Da su Francuzi poslušali njihovog ministra vanjskih poslova Justina de Selvesa, odgovorili bi Njemačkoj na način da bi i oni poslali svoj ratni brod u Maroko.⁴¹ Da je do toga došlo, postoji vjerojatnost da bi ta kriza eskalirala u rat između Francuske i Njemačke, koje bi za sobom povukle i svoje saveznice, jer čak i bez da je Francuska poslala ratni brod, odnosi su na pregovorima bili sve napetiji. Ova kriza je, kao i Prva marokanska, završila mirnim putem, i to francusko-njemačkim sporazumom o Maroku 4. studenog 1911. godine kojim je određeno da će Francuska dobiti protektorat nad Marokom, a Njemačka pogranični dio francuskog Konga i nekoliko strateških teritorija na rijeci Kongo i Sangu.⁴² Ovom krizom Nijemci su postigli ono što su cijelo vrijeme htjeli izbjeći, a to je dodatno jačanje veza između zemalja članica Antante, pogotovo Francuske i Velike Britanije, koja je uznemirena činjenicom da je, 1911. godine, najmanja razlika u moći njenih ratnih flota i njemačkih nego ikada u povijesti.⁴³

2.1.3. Balkanski ratovi

U razdoblju od 1912. do 1913. godine, u Europi dolazi do dva rata na Balkanu. Nakon aneksijske krize, stvaraju se savezi na Balkanu: prvo je došlo do saveza Srbije i Bugarske, a nakon toga u savez se uključila i Grčka, pa kasnije i Crna Gora.⁴⁴ Taj se savez naziva Balkanski savez. Savez je s jedne strane bio labav zbog pitanja Makedonije, za čiju je budućnost svaka od članica imala drugačije mišljenje: Srbija je htjela Makedoniju za sebe, Grčka za sebe, a Bugarska je bila za autonomnu Makedoniju.⁴⁵ Zaključivši da će se teritorijalna pitanja riješiti nakon rata, Crna Gora je 8. listopada 1912. godine započela Prvi balkanski rat.⁴⁶ U tom trenutku, Osmansko Carstvo je u ratu s Italijom na sjeveru Afrike.

³⁸ Op. cit.

³⁹ Op. cit.

⁴⁰ Blom, 2015., str. 449

⁴¹ Kardum, 2009., str. 44

⁴² Dukovski, 2012., str. 179

⁴³ Roberts, 2002., str. 510

⁴⁴ Dukovski, 2012., str. 181

⁴⁵ Op. cit.

⁴⁶ Roberts, 2002., str. 511

Objava rata na Balkanu je potaknula Osmansko Carstvo da brzo zaključi mir s Italijom i da joj prepusti posjede u Sjevernoj Africi.⁴⁷ U manje od dva mjeseca, Osmansko Carstvo je ostalo bez skoro svih teritorija u Europi.⁴⁸ Kako su velike sile osjećale da se približava opasnost, u Londonu je sazvana konferencija, te je u svibnju 1913. godine potpisan mirovni sporazum kojim je Osmansko Carstvo izgubilo sva područja u Europi osim Carigrada i okolice, a stvorena je i nova država, Albanija, kako bi se Srbiji spriječio izlazak na Jadran.⁴⁹ Bez obzira što je Balkan bio u interesnoj sferi Austro-Ugarske, ona se nije htjela izravno umiješati u rat sve dok se neka velesila ili Srbija ne bi probili do istočne obale Jadrana.⁵⁰ Nezadovoljstvo Srbije zbog toga što nije dobila izlaz na more okrenulo ju je puno većem interesu prema Makedoniji. Stoga je smatrala da svaka balkanska država treba zadržati teritorij koji je efektivno osvojila, što se nikako nije svidjelo Bugarskoj koja bi na taj način osvojila najmanje, a snosila je najveći vojni teret u ratu.⁵¹ Te su nesuglasice dovele do Drugog balkanskog rata u kojem su se sukobili nekadašnji saveznici, odnosno Srbija, Crna Gora i Grčka protiv Bugarske, a vidjevši priliku da se Bugarskoj oduzme teritorij, u rat su se uključile i Rumunjska i Osmansko Carstvo.⁵² U ratu koji je trajao oko dva mjeseca, Bugarska je izgubila gotovo sve teritorije koje je osvojila u prethodnom ratu.⁵³ Europske sile su pratile događanja oko sukoba na Balkanu. Britanski povjesničar A. J. P. Taylor navodi da je balkanskim ratovima „Austro-Ugarska praktički prestala biti velesila“, a to opravdava činjenicom da je Austro-Ugarska smatrala uspjehom stvaranje Albanije kako bi se spriječio izlazak Srbije na more, a ona sama je spašena zahvaljujući talijanskoj pomoći.⁵⁴

2.2. Stanje u Austro-Ugarskoj uoči Prvog svjetskog rata

Austro-Ugarska je monarhija u čijem se sastavu nalazi mnogo naroda. Nakon nagodbe iz 1867. godine, ona postaje Dvojna Monarhija koja se dijeli na austrijski i mađarski dio, gdje političku prevlast imaju Nijemci i Mađari, a osim zajedničkih poslova, poput vojske, mornarice i vanjske politike, oba su dijela živjela odvojeno.⁵⁵ Treba spomenuti da ni u austrijskom dijelu, baš kao ni u mađarskom dijelu monarhije, Nijemci i Mađari ne čine ni pedeset posto stanovništva, nego većinu čine manjinski narodi.⁵⁶ Ta činjenica objašnjava

⁴⁷ Op. cit.

⁴⁸ Kardum, 2009., str. 51

⁴⁹ Dukovski, 2012., str. 181

⁵⁰ Rauchensteiner, 2019., str. 23

⁵¹ Kardum, 2009., str. 54

⁵² Dukovski, 2012., str. 184

⁵³ Roberts, 2002., str. 511

⁵⁴ Taylor, 1990., str. 284

⁵⁵ Renouvin, 2008., str. 75

⁵⁶ Op. cit. str. 75 - 76

zašto u zemlji stalno vladaju političke nesuglasice i nezadovoljstvo velikog dijela naroda. Posebno je nezadovoljstvo vladalo u mađarskom dijelu monarhije. Rastući nacionalizam u mađarskoj izazvao je reakcije manjinskih naroda, pa čak i cara Franje Josipa. Mađari su tražili da njemački više ne bude zapovjedni jezik u mađarskim postrojbama, što im car nije dopustio, a u isto vrijeme su provodili mađarizaciju i sustavnu borbu protiv jezika nacionalnih manjina.⁵⁷ Jedan od većih problema monarhije bilo je većinsko slavensko stanovništvo, a pogotovo južnoslavensko pitanje koje je prema riječima A. J. P. Taylora stvoreno nakon Aneksijske krize,⁵⁸ što je ohrabrilo jugoslavenski pokret u Hrvatskoj gdje je sve više jačao separatistički karakter.⁵⁹ Što se više bližio rat, sve se više spominjala ideja o trijalizmu monarhije, koju je zagovarao austro-ugarski prijestolonasljednik Franjo Ferdinand koji je smatrao da monarhija neće dugo ostati na životu bez temeljitih promjena.⁶⁰ Vanjska politika Austro-Ugarske je bila usmjerena na Balkan, gdje je, zbog stalnih događanja na Balkanu i mogućnosti stalnih sukoba, trošila najviše energije, a najčešće bez nekih velikih uspjeha.⁶¹ Što se Austro-Ugarske tiče, treba još spomenuti i to da je na naoružanje trošila najmanje novaca od svih velesila u Europi, te da je bila jedna od vojno najslabijih država u Europi zbog nedostatka narodnog jedinstva.⁶²

2.3. Stanje u Njemačkoj uoči Prvog svjetskog rata

Njemačko Carstvo je od svojeg osnutka doživjelo snažan gospodarski i politički polet. Kao mlada država, na početku dvadesetog stoljeća, već je jedna od gospodarski najrazvijenijih država svijeta. Zahvaljujući bogatstva ugljenom, Njemačka se vrlo brzo iz poljoprivredne pretvorila u industrijsku državu.⁶³ Osim što je pretekla Veliku Britaniju u proizvodnji lijevanog željeza i čelika, imala je najveću kemijsku industriju na svijetu.⁶⁴ U Njemačkoj vlada jedno relativno mirno unutarnje političko razdoblje s nekoliko manjih nemira i afera. Jedan od takvih primjera je štrajk rudara u Ruhru koji je izazvao veliku raspravu u parlamentu, a riješeno je tako što se udovoljilo radnicima kojima su povećana prava.⁶⁵ Također, treba se spomenuti i afera s Daily Telegraphom, u kojoj je car Vilim II. dao intervju britanskim novinarima u kojem, kako bi pokazao svoje prijateljstvo prema Velikoj Britaniji,

⁵⁷ Op. cit. str. 78

⁵⁸ Taylor, 1990., str. 269

⁵⁹ Renouvin, 2008., str. 79

⁶⁰ Op. cit.

⁶¹ Rauchensteiner, 2019., str. 27 - 28

⁶² Taylor, 1990., str. 285

⁶³ Renouvin, 2008., str. 73

⁶⁴ Grupa autora, Povijest 16, 2008., str. 51

⁶⁵ Renouvin, 2008., str. 73

izjavljuje da je britanski ratni plan za južnoafrički rat bio sastavljen uz pomoć njemačkog glavnog stožera, što nije bila istina.⁶⁶ Koliko je afera bila velika govori to da je car Vilim II. razmišljao o abdikaciji, što se na kraju nije dogodilo.⁶⁷ U vanjskoj politici, Njemačka je aktivna u svakoj od predratnih kriza: u Prvoj i Drugoj marokanskoj krizi Njemačka je jedan od glavnih aktera, a u Aneksijskoj krizi Njemačka ima zadatak smiriti napetosti koje je Austro-Ugarska izazvala nespretnom diplomacijom. Po pitanju vojske, Njemačka je također jedna od vodećih država, a to govori činjenica da je bila spremna primijeniti vojnu silu u dvije marokanske krize, a također je i zaprijetila ratom Rusiji kojoj je dala ultimatum u vezi Aneksijske krize.

2.4. Stanje u Italiji uoči Prvog svjetskog rata

Italija je, baš kao i Njemačka, mlada država s velikim ambicijama. Na početku dvadesetog stoljeća, u Italiji prevladava poljoprivredna djelatnost, a čak više šezdeset posto radnika živi od zemlje.⁶⁸ Industrija se jako dugo i sporo razvija, ali to se počinje mijenjati zahvaljujući pojave hidroenergije.⁶⁹ Razvoj gospodarstva je pratio rast cijena, što dovodi do raznih pobuna i jačanja socijalističke ideje.⁷⁰ Što se vanjske politike tiče, bez obzira što je članica Trojnog saveza, sve se više približava članicama Antante. S Velikom Britanijom i Francuskom sklapa brojne sporazume. Kako se s jedne strane sve više približava Francuskoj, tako se i sve više udaljava od Austro-Ugarske, pogotovo nakon Aneksijske krize. Za vrijeme Prve marokanske krize, Italija je podržala Francuski protektorat nad Marokom, smatrajući da će nešto od toga dobiti. Italija iskorištava i Drugu marokansku krizu kada u rujnu 1911. godine pokrenula rat protiv Osmanskog Carstva u sjevernoj Africi.⁷¹ Tako je započeo talijansko-turski rat koji je trajao nešto više od godinu dana, kada je Osmansko Carstvo bilo prisiljeno na sporazum zbog nemira na Balkanu, a ovim je ratom Italija dobila osmanske posjede Tripolitaniju, Fezzan i Cyrenaicu.⁷²

⁶⁶ Op. cit. str. 74

⁶⁷ Op. cit.

⁶⁸ Op. cit. str. 69

⁶⁹ Op. cit. str. 70

⁷⁰ Op. cit.

⁷¹ Dukovski, 2012., str. 179

⁷² Op. cit.

3. Početak Prvog svjetskog rata

Zadnji veliki europski rat, prije Prvog svjetskog i balkanskih, bio je 1870. godine, odnosno gotovo je polovica stoljeća prošlo od njega.⁷³ Za razliku od rata 1914. godine, onaj iz 1870. je bio između Pruske i Francuske, i što je najbitnije, trajao je relativno kratko, kao i drugi ratovi u to doba. To je dovelo do iluzije da će i svaki budući rat, pogotovo ako se uz to ima na umu i napredak industrije i stvaranje novih oružja, trajati vrlo kratko. Uzimajući u obzir stanje u europskim zemljama uoči Prvog svjetskog rata i velike predratne krize, sasvim je jasno kolika je bila velika vjerojatnost da rat, koji je 1914. godine započeo između Austro-Ugarske i Srbije, vrlo brzo izraste u svjetski rat u kojem su uključene sve europske, a kasnije i svjetske velike sile. Sarajevski atentat na austro-ugarskog prijestolonasljednika, Franja Ferdinanda, kojeg je počinio pripadnik terorističke organizacije „Mlada Bosna“, Gavrilo Princip, desio se 28. lipnja 1914. godine. Atentat je pokrenuo događaje i procese, odnosno stvorio je takozvanu Srpanjsku krizu, koja je naposljetku, samo mjesec dana nakon atentata, dovela do rata.

3.1. Srpanjska kriza

Ubojstvo nadvojvode Franja Ferdinanda, koji u Beču nije bio među najomiljenijim ličnostima, poslužilo je kao savršena prilika da se izvrši pritisak na Srbiju, za koju se smatralo da je umiješana u atentat, jer su oba atentatora (Nedeljko Čabrinović i Gavrilo Princip) prije dolaska u Sarajevo bili u Beogradu. Nakon savjetovanja i pritiska Njemačke, Austro-Ugarska je 7. srpnja 1914. godine odlučila da će poslati ultimatum Srbiji, koji će biti koncipiran tako da ga Srbija neće nikako moći prihvatiti, a tek 23. srpnja ultimatum je poslan Srbiji.⁷⁴ Razlog zašto se toliko čekalo na ultimatum je taj što se htio stvoriti osjećaj smirenosti austro-ugarskog državnog vrha, kako bi se što manje država angažiralo oko Srpanjske krize.⁷⁵ Na opće iznenađenje, Srbija je bila spremna prihvatiti sve uvjete navedene u ultimatumu, osim uvjeta da austro-ugarski agenti provode anketu na njenom teritoriju, iako je i u ovom slučaju bila spremna popustiti ako bi europske velesile tako odlučile.⁷⁶ Pošto Srbija nije prihvatila ultimatum u potpunosti, Austro-Ugarska je odlučila prekinuti diplomatske odnose, te se u narednih nekoliko dana pripremala za rat, koji je službeno započeo 28. srpnja 1914. godine.⁷⁷ Između 23. i 28. srpnja, Velika Britanija i Rusija su iznosile svoje prijedloge kako bi se „sačuvao“ mir. Velika Britanija je predlagala da se sazove konferencija na kojoj bi se

⁷³ Grupa autora, Povijest 16, 2008., str. 115

⁷⁴ Mombauer, 2014., str. 33

⁷⁵ Op. cit.

⁷⁶ Renouvin, 2008., str. 149

⁷⁷ Op. cit., str. 150

odlučivalo kako postupiti u novonastaloj krizi, koju su Njemačka i Austro-Ugarska odbacile.⁷⁸ Rusija je, s druge strane, htjela uspostaviti pregovore s Austro-Ugarskom te predložiti da se Srbija kazni zbog umiješanosti u atentat, ali uz poštovanja njenog suvereniteta, što je Austro-Ugarska također odbila.⁷⁹ Velika Britanija je nakon toga još jednom pokušala spriječiti eskalaciju sukoba na način da je zaprijetila, prvenstveno Njemačkoj, da u slučaju rata Njemačke i Francuske neće moći dugo biti neutralna.⁸⁰ Rusija je upozoravala Austro-Ugarsku da neće dopustiti da napad na Srbiju prođe nekažnjeno, te da će biti prisiljena na mobilizaciju vojske, što se i desilo u trenutku kada je u Srbiji ušla vojska Dvojne Monarhije. Njemačkoj je ruska mobilizacija bila neprihvatljiva, te je 1. kolovoza objavila rat Rusiji.⁸¹ Dva dana nakon toga, nakon navodnog francuskog zračnog napada na Nürberg, Njemačka objavljuje rat Francuskoj.⁸² Njemačka je odmah pokrenula mobilizaciju, ali preko Belgije, kako bi izbjegla utvrđene francuske položaje na granici.⁸³ Problem je u tome što je Belgija proglasila neutralnost u novonastalom sukobu, pa je takvo kršenje međunarodnih ugovora izazvalo britansku reakciju, a ona je bila objava rata Njemačkoj 4. kolovoza.⁸⁴ U samo sedam dana, u rat su bile uključene sve velike europske sile, osim Italije koja je 3. kolovoza proglasila neutralnost.

3.2. Austro-Ugarska i početak rata

Austro-Ugarska je službeno pokretač „Velikog rata“ iz 1914. godine, odnosno, ona je prva država koja je u ovom sukobu objavila rat nekoj drugoj državi, u ovom slučaju Srbiji, nakon čega je uslijedila lančana reakcija ili domino efekt. U užem smislu, sve je počelo s Austro-Ugarskom: od atentata na austro-ugarskog prijestolonasljednika, do njenog ultimatumu Srbiji, i konačno objave rata. Ubojstvo nadvojvode Franja Ferdinanda je u Monarhiji službeno izazvalo veliku žalost, ali u stvarnosti je bilo puno više onih kojima je njegova smrt išla u prilog. Car Franjo Josip se nije mogao pomiriti s njegovim brakom, Mađari su odahnuli jer je Franjo Ferdinand bio veliki protivnik nagodbe iz 1867. godine, te se često zalagao za uvođenje trijalizma u Monarhiji, a vojni vrh je njegovu smrt iskoristio kako bi se konačno, nakon Aneksijske krize, Austro-Ugarska sukobila sa Srbijom.⁸⁵ Međutim, njegova je smrt

⁷⁸ Mombauer, 2014., str. 34

⁷⁹ Renouvin, 2008., str. 150

⁸⁰ Kardum, 2009., str. 75

⁸¹ Roberts, 2002., str. 514

⁸² Op. cit.

⁸³ Grupa autora, Povijest 16, 2008., str. 57

⁸⁴ Op. cit.

⁸⁵ Kardum, 2009., str. 63

prouzročila i brojne protusrpske prosvjede po cijeloj Monarhiji.⁸⁶ Austrougarska vlada je htjela protiv Srbije provesti takozvanu „kaznenu ekspediciju“, pa je pažljivo od 7. srpnja sastavljala ultimatum namijenjen Srbiji, za koji bi se smatralo neuspjehom kada bi ga Srbija prihvatila, jer bi onda Austro-Ugarska trebala tražiti druge načine da izazove kriznu situaciju u kojoj bi se mogla obračunati sa Srbijom.⁸⁷ Treba spomenuti da nisu svi u Austro-Ugarskoj podržavali ratni sukob. Najistaknutija ličnost koja je bila protiv rata sa Srbijom je ugarski predsjednik vlade Istvan Tisza, iako je i on s vremenom popustio.⁸⁸ Razlog njegovog početnog protivljenja ratu leži u činjenici koju su shvatili i austro-ugarski ministri vanjskih poslova, koju A. J. P. Taylor navodi:

„Austro-Ugarska ne može sebi priuštiti prisvajanje balkanskog teritorija i stoga se mora boriti za status quo na Balkanu, makar to značilo i neprijateljstvo s Rusijom.“⁸⁹

To znači da bi, kada bi Austro-Ugarska osvojila neku od balkanskih zemalja, većinu u carstvu činili Slaveni, koji bi se mogli suprotstavljati Nijemcima i Mađarima. U tom slučaju, trijalizam, za kojeg se zalagao Franjo Ferdinand, bi bio sve vjerojatnija opcija kako bi se carstvo očuvalo. A. J. P. Taylor navodi da ljudi koji su izazvali rat nisu imali pojma što su njime htjeli postići: raspravljalo se o kaznenoj ekspediciji, aneksiji dijela Srbije, podjeli Srbije s Bugarskom i Rumunjskom te priključenju Srbije kao zavisne kraljevine Austro-Ugarskoj Monarhiji.⁹⁰ Prema Tayloru, rat je u Austro-Ugarskoj prihvaćen s oduševljenjem od strane gotovo svih naroda: Nijemci su u ratu vidjeli priliku da obnove svoju hegemoniju, Mađari su se veselili pohodu protiv Slavena, Poljacima je odgovarao rat s Rusijom, Hrvati su bili spremni na rat sa Srbijom, Slovenci su se nadali ratu protiv Italije, a jedino Česi nisu imali nikakve interese.⁹¹ Kada je bilo jasno da će do rata doći, bez obzira što se znalo da postoji vjerojatnost da bi se Rusija mogla uključiti na strani Srbije, u Beču i velikim gradovima Monarhije se slavilo.⁹² Postoji mnogo svjedočanstva vojnika, koje je narod podržavao i obasipao ih darovima, poput cvijeća, cigareta, povrća i slično.⁹³ Mnogi su, pa tako i vojnici i časnici, smatrali da će rat biti kratkog vijeka, pa tako postoji zapis Viktora von Dankla, zapovjednika carske i kraljevske 1. armije, te pješaćkog generala i baruna, u kojem navodi:

⁸⁶ Dukovski, 2012., str. 188

⁸⁷ Renouvin, 2008., str. 149

⁸⁸ Rauchensteiner, 2019., str. 97

⁸⁹ Taylor, 1990., str. 269 - 270

⁹⁰ Op. cit. str. 287

⁹¹ Op. cit. str. 288

⁹² Rauchensteiner, 2019., str. 110

⁹³ Op. cit. str. 154

„Ubrzo odlazimo iz Beča... Nadajmo se da ćemo se vratiti najkasnije u studenom, uspješni i sretni.“⁹⁴

Rat koji je počeo je bio potpuna suprotnost takvim očekivanjima. Umjesto kratkotrajnog rata s brzim i efikasnim bitkama i akcijama, on se pretvorio u dugi rat iscrpljivanja. Austro-Ugarska je pokazala nedovoljnu vojnu moć o odnosu na druge europske velesile, te je bila ovisna o Njemačkoj. Nakon objave rata Srbiji, Austro-Ugarska je objavila rat Rusiji 6. kolovoza, a Velika Britanija i Francuska su Austro-Ugarskoj objavile rat 12. kolovoza.⁹⁵

3.3. Njemačka i početak rata

Njemačka je na početku Prvog svjetskog rata jedna od najmoćnijih zemalja na svijetu, te jedna je od rijetkih koja je stvarno spremna za ratni sukob. Kao najbliža saveznica Austro-Ugarske, odlučila joj je pružiti punu potporu u novonastaloj krizi, pa je sama ponudila pomoć u sastavljanju ultimatumu Srbiji. Njemačka je vlada zagovarala tezu da je sukob Austro-Ugarske i Srbije lokalna stvar koji trebaju rješavati te dvije države, te da bi svaka intervencija neke druge sile mogla dovesti do nepovratnih posljedica.⁹⁶ Bila je to neka vrsta prijetnje, pogotovo prema Rusiji za koju se smatralo da bi u novom ratu mogla stati u obranu svojih interesa na Balkanu i njene saveznice Srbije. Njemačka je poticala Austro-Ugarsku da objavi rat Srbiji, a nakon toga se okrenula Rusiji, koja je 31. srpnja pokrenula mobilizaciju.⁹⁷ Kada je Njemačka saznala za rusku mobilizaciju, poslala joj je ultimatum da obustavi sve ratne mjere.⁹⁸ Car Nikola II. (1894. – 1917.) je bio sklon tome da prihvati ultimatum, međutim, nakon pritiska od strane njegovih generala, koji su ga uvjerali da je prekasno za obustavu akcije, do nje nije ni došlo.⁹⁹ Pošto Rusija nije odgovorila na ultimatum, Njemačka joj je 1. kolovoza objavila rat i pokrenula opću mobilizaciju.¹⁰⁰ Istodobno kada je poslala ultimatum Rusiji, Njemačka je tražila od Francuske da izjasni svoje stajalište o mogućem ratu Njemačke i Rusije, te je u slučaju njene neutralnosti tražila da joj se kao jamstva predaju utvrđenja Verdun i Toul, kako bi je isprovocirala na rat.¹⁰¹ Njemačka je imala ratni plan kojeg je od 1891. do 1905. godine donio zapovjednik njemačkog glavnog stožera Alfred von Schlieffen, koji je, kada je bilo jasno da će Njemačka voditi rat na dvije fronte, doraden, a koji je

⁹⁴ Op. cit.

⁹⁵ Roberts, 2002., str. 515

⁹⁶ Renouvin, 2008., str. 149

⁹⁷ Op. cit. str. 150

⁹⁸ Op. cit. str. 152

⁹⁹ Kardum, 2009., str. 76 - 77

¹⁰⁰ Renouvin, 2008., str. 152

¹⁰¹ Kardum, 2009., str. 77

predviđao rat Njemačke i Francuske.¹⁰² U njemu je naglasak na brzinu njemačke vojske, koja bi trebala snažnim i neočekivanim naletom poraziti francusku vojsku u prvih šest tjedana ratovanja, nakon čega bi njemačka vojska bila okrenuta prema istoku, gdje bi se obračunala s Rusijom kojoj bi trebalo vremena da dođe do njemačke granice, a koju bi još više usporila austro-ugarska vojska.¹⁰³ Njemačka je smatrala da će objava rata Rusiji učvrstiti francusko-ruske odnose, što će navesti Francusku da objavi rat Njemačkoj, međutim do toga nije došlo. Francuska nije bila spremna za rat, te ga je do zadnjeg trenutka htjela izbjeći. Kako bi izbjegla svaki mogući incident, francuska je vlada naredila da se postrojbe pomaknu na deset kilometara od francuske granice.¹⁰⁴ Pošto je shvatila da od francuskog napada neće biti ništa, Njemačka je odlučila uzeti stvar u svoje ruke: optužila je Francusku zbog bombardiranja Nürnberga, te joj je 3. kolovoza objavila rat. Dan ranije, Njemačka je poslala ultimatum Belgiji da dopusti njemačkoj vojsci prolaz kroz njen teritorij, što je Belgija isti dan odbila. To je navelo Njemačku na pomalo nepromišljen potez, pun rizika, jer je odlučila prekršiti međunarodni sporazum, neutralnost Belgije, što ju je na kraju uvuklo u rat s Velikom Britanijom.¹⁰⁵ Tako je Njemačka bila uvučena u rat sa svim članicama Antante. Jedan od najvećih njemačkih problema u Prvom svjetskom ratu je bio nedostatak jakog saveznika jer, Austro-Ugarska je već bila u svojoj zadnjoj fazi postojanja, a njena heterogena vojska je to i pokazala nedovoljnom dobrom povezanošću na bojnopolju, što je tjeralo Nijemce da joj šalju vojnu pomoć.

3.4. Italija i početak rata

Italija je najnestabilnija članica Trojnog saveza, a to je najbolje pokazala 1915. godine kada je u rat ušla protiv njenih bivših saveznika, Austro-Ugarske i Njemačke. S Njemačkom je bila u dobrim odnosima, čak joj je i obećavala ratnu pomoć u slučaju da dođe do rata u Europi. S druge strane, njeno neslaganje s Austro-Ugarskom je prouzročilo da je Italija praktički samo uvjetni član Trojnog saveza. Nakon atentata u Sarajevu, Austro-Ugarska je komunicirala samo s Njemačkom o svojim namjerama, bez obzira na to što je Italija i dalje bila članica Trojnog saveza. Za ultimatum, kojeg je Austro-Ugarska poslala Srbiji, Italija nije saznala sve do 23. srpnja, na dan kada je on predan Srbiji.¹⁰⁶ Razlog leži u tome što je Austro-Ugarska znala da Italija neće podržati njene namjere, pa ju je o tome odlučila obavijestiti u zadnji

¹⁰² Roberts, 2002., str. 514

¹⁰³ Kardum, 2009., str. 77

¹⁰⁴ Renouvin, 2008., str. 152

¹⁰⁵ Op. cit. str. 152 - 153

¹⁰⁶ Kardum, 2009., str. 91

tren.¹⁰⁷ Italija je dočekala svoju priliku: zbog samo formalnog obavještenja o austro-ugarskim namjerama, odlučila ju je optužiti da je prekršila članak 7. sporazuma o Trojnom savezu, prema kojem se Austro-Ugarska i Italija obvezuju da će sačuvati teritorijalni status quo na Balkanu, te da će se međusobno obavještavati o svim svojim namjerama.¹⁰⁸ Austro-Ugarska je, s druge strane, odbacivala ikakvo kršenje članka 7. jer je smatrala da je ona ta koja je isprovocirana atentatom na prijestolonasljednika u Sarajevu. Njemačka je, za razliku od Austro-Ugarske, smatrala da se treba Italiji udovoljiti, a kako je rat tekao i kako je bilo sve jasnije da on neće kratko trajati, htjela ju je pridobiti da uđe u rat na strani Njemačke i Austro-Ugarske. Italija nije bila spremna za rat, a sve izvjesniji ulazak Velike Britanije u rat natjerao je Italiju da 3. kolovoza proglasi neutralnost. Posebno je razočaran tim postupkom bio njemački car Vilim II. koji je povikao:

„Saveznici otpadaju od nas kao trule kruške“¹⁰⁹

Za vrijeme svoje neutralnosti, Italija je bila u kontaktu s oba zaraćena saveza.¹¹⁰ Italija se praktički našla u poziciji gdje je mogla izabrati tko joj daje bolju ponudu za njeno sudjelovanje u ratu, te to objeručke prihvatiti, ili, u slučaju da i dalje nije spremna, ostati neutralna. Među samim Talijanima bilo je onih koji su zagovarali ulazak Italije u rat (intervencionisti) i oni koji su zagovarali neutralnost. Među zagovaratelje neutralnosti spadaju liberali, katolici i socijalisti.¹¹¹ Liberali su se pribojavali promjena koje bi rat mogao donijeti, katolici su imali više stavova kojim su opravdavali neutralnost (od simpatija prema katoličkoj Austriji, do smatranja rata Božjom kaznom), a socijalisti nisu bili ni za rat, ali ni protiv.¹¹² Intervencionista je bilo manje od onih koji su se zalagali za neutralnost, ali su zato bili djelotvorniji. To su naravno bili iredentisti, koji su se zalagali za ulazak u rat, koji bi bio završna faza talijanskog risorgimenta. Pošto je prva ratna godina završila gotovo ravnomjernim odnosima na bojištima između Centralnih sila s jedne strane i sila Antante s druge strane, očekivalo se da bi talijanska intervencija mogla donijeti presudnu ulogu u ratu. Oko deset mjeseci nakon što je objavila neutralnost, Italija je, nezadovoljna teritorijalnim

¹⁰⁷ Op. cit.

¹⁰⁸ Op. cit.

¹⁰⁹ Renouvin, 2008., str. 152

¹¹⁰ Kardum, 2009., str. 92

¹¹¹ Grupa autora, Povijest 16, 2008., str. 106

¹¹² Op. cit. str. 110

ustupcima koje joj je nudila Austro-Ugarska, prekinula pregovore i ušla u rat na strani Antante nakon potpisivanja Londonskog ugovora (26.4.1915.).¹¹³

3.5. Odgovornost za izbijanje rata

Pitanje ratne krivnje je neizbježno pitanje kada se analizira Prvi svjetski rat. Dok su neki ratovi pokrenuti iz želje za širenjem i osvajanjem teritorija, u kojima se jasno vidi tko je „kriv“, a tko je „nedužan“, s Prvim svjetskim ratom to nije situacija. Od njegovog početka, suprotstavljene sile su pokušavale baciti odgovornost za izbijanje rata s jedne na drugu. Dok su npr. Belgija, koja je bila izravno pogođena, i sile Antante smatrale da je njemačko kršenje belgijske neutralnosti jedan od dokaza njemačke krivnje za rat, Njemačka je to smatrala nužnim potezom u toj situaciji.¹¹⁴ Njemačka se vlada trudila da u očima svjetske javnosti, ali i propagandom unutar same države, prikaže Njemačku ugroženom i napadnutom, pa čak je i objavila knjigu u kojoj se navodi:

„Rat kojeg je isprovocirala Rusija iz sramotne želje za osvetom i koji su podržale Engleska i Francuska, nema drugih motiva do zavisti prema položaju Njemačke(...) Lako se mogu zamisliti osjećaji tih naroda dok prate brz i uspješan rast Njemačke i čovjek se pita hoće li ti isti osjećaji jednog dana biti usmjereni i protiv mladog sjevernoameričkog diva.“¹¹⁵

Iz ovog je očito da se pokušalo navesti SAD da, u slučaju ulaska u rat dobro promisli na čiju će stranu stati. Članice Antante su zagovarale tezu prema kojoj je rat bio neizbježan zbog njemačke agresije, te da je to bio sukob liberalne demokracije i autoritarizma i rat za nezavisnost malih naroda i samoodređenje.¹¹⁶ Međutim, osim nastajanja novih država, u kojima su i dalje neki narodi bili potlačeni, ne može je se uzeti kao pravovaljanu jer, naposljetku, sve države koje su sudjelovale u ratu su imale neke svoje imperijalističke ciljeve ili interese. Centralne sile su zagovarale tezu da je rat izbio kao odgovor na pokušaj da se ograniči razvoj Njemačkog Carstva.¹¹⁷ To se također ne može uzeti u potpunosti u obzir jer je Njemačka htjela promijeniti ravnotežu u Europi. Treću interpretaciju navodi Vladimir Iljič Lenjin, koji navodi da je rat bio rezultat unutarnjeg imperijalističkog sukoba.¹¹⁸ U svakom slučaju, opće je prihvaćena kolektivna odgovornost za izbijanje rata.

¹¹³ Op. cit. str. 60 - 61

¹¹⁴ Mombauer, 2014., str. 42

¹¹⁵ Op. cit. str. 46

¹¹⁶ Grupa autora, Povijest 16, 2008., str. 98 - 99

¹¹⁷ Op. cit.

¹¹⁸ Op. cit. str. 101

4. Zaključak

Prvi svjetski rat je jedan od najznačajnijih događaja u ljudskoj povijesti, čiji su glavni akteri članovi Trojnog saveza i Antante. Članice Trojnog saveza su se zbog različitih interesa udaljile jedna od druge, odnosno Italija je ta koja se udaljila od Austro-Ugarske, pa kasnije i od Njemačke. Iz toga imamo i različite poglede tih zemalja na novonastali sukob.

Austro-Ugarska, koja je pokrenula rat, gledala je na njega kao na zadnju priliku da „opet“ poprimi status velike sile, te da se iskupi za nespretnu diplomaciju u prijašnjim krizama. Osim toga, na rat je gledala i kao na priliku da se konačno sukobi sa Srbijom, koja joj je već dugo trn u oku. Austro-Ugarska je bila svjesna toga da je stanje u Monarhiji sve teže, te je smatrala da bi pobjedom u ratu popravila i unutarnjepolitičko stanje.

Njemačka je na rat gledala kao na priliku da se suprotstavi Francuzima zbog svih onih napetosti u marokanskim krizama, ali i zbog stoljetnog neprijateljstva Njemaca i Francuza. S druge strane, pobjedom u ratu, Njemačka bi stekla status najveće svjetske sile, te bi se mogla uplitati u svjetsku politiku puno češće i s puno većim autoritetom. Ne treba izostaviti ni teritorijalno proširenje, širenje na istok te širenje kolonijalnih posjeda.

Italija je malo drugačije gledala na rat. U početku je u talijanskoj javnosti bio nejasan stav prema novom ratu. Italija nije htjela ući u rat zbog raznih strahova, ali i zbog nedovoljne spremnosti talijanske vojske. Pošto je bila članica Trojnog saveza, na rat je gledala kao na nešto iz čega ne može izvući nikakve interese, pošto je Italiju zanimalo teritorij Austro-Ugarske, koja je bila njena saveznica. Talijanska neutralnost najbolje prikazuje zbunjenost Talijana novom situacijom. Također, treba napomenuti da se na rat gledalo kao da će biti kratkog vijeka, što objašnjava spremnost i euforija na njegovom početku.

Ovaj rad prikazuje sintezu najvažnijih događaja i političkih odluka koji su doveli do Prvog svjetskog rata, te najvažnije procese u zemljama članicama Trojnog saveza uoči rata te na početku samog rata, kako bi se objasnila njihova perspektiva na početku tog sukoba. Pošto se 2014. godine obilježavala stota godišnjica izbijanja Prvog svjetskog rata i pošto je za taj događaj puno povjesničara odlučilo provoditi svoja istraživanja, izbor literature je bio velik.

Sažetak

Trojni savez je savez Njemačke, Austro-Ugarske i Italije, koji je nastao 1882. godine, četiri godine nakon Berlinskog kongresa koji je promijenio europsku politiku. Među članicama je bilo nekih nesuglasica, koje su s vremenom sve više izlazile na vidjelo. Kao protusavez Trojnom savezu, 1904. godine nastaje Antanta. U predratnoj Europi došlo je do niza kriza, čiji su glavni akteri bile članice ovih saveza. Prva i Druga marokanska kriza, Aneksijska kriza, Prvi i Drugi balkanski rat i Srpanjska kriza – sve su te krize mogle dovesti do velikog europskog ili svjetskog rata, a tek je nakon zadnje navedene krize do toga i došlo. Ubojstvo Austro-Ugarskog prijestolonasljednika Franje Ferdinanda, izazvalo je Srpanjsku krizu, u kojoj je Austro-Ugarska poslala ultimatum Srbiji, zbog njene navodne veze s atentatom, te joj je nakon 48 sati objavila rat. Njemačka je podržavala, pa čak i poticala svoju saveznicu na takve poteze, dok je Italija, zbog toga što nije obaviještena o ultimatumu do zadnjeg trena i zbog straha od ulaska Velike Britanije u rat, proglasila neutralnost. Pošto se smatralo da će rat biti relativno kratkog vijeka, dočekan je s velikom euforijom. Bez obzira na to što je Austro-Ugarska pokrenula rat, danas se smatra da odgovornost za njegovo izbijanje pripada svim velikim europskim silama.

Ključne riječi: Trojni savez, Prvi svjetski rat, Austro-Ugarska, Njemačko Carstvo, Italija

Literatura

1. A. J. P. Taylor, Habsburška Monarhija : 1809. - 1918., Zagreb, Znanje, 1990.
2. Annika Mombauer, Uzroci prvog svjetskog rata: kontroverze i konsenzus, Zagreb, Naklada Ljevak, 2014.
3. Darko Dukovski, Ozrcaljena povijest: Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana, Zagreb, Leykam International, 2012.
4. J.M. Roberts Povijest Europe, Zagreb, AGM, 2002.
5. Manfred Rauchensteiner, Prvi svjetski rat i kraj Habsburške Monarhije 1914–1918, Matica hrvatska, Zagreb, 2019.
6. Livia Kardum, Suton stare Europe: Europska diplomacija i Prvi svjetski rat, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
7. Philipp Blom, Vrtoglave godine. Europa 1900. – 1914., Fraktura, Zagreb, 2015.
8. Pierre Renouvin, Europska kriza i Prvi svjetski rat, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.
9. Povijest 15, Kolonijalna Carstva i imperijalizam (1871-1914), Europapress holding, Zagreb, 2008.
10. Povijest 16: Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914.-1936), Europapress holding, Zagreb, 2008.